

КООПЕРАЦІЯ В ПОЛЬЩІ: СТРУКТУРНО-ДИНАМІЧНІ ЗМІНИ

В. В. Липчук, д. е. н., професор, член-кореспондент НААНУ,
Н. В. Липчук, к. е. н., доцент
Львівський національний аграрний університет

В опрацюванні проведено оцінку розвитку кооперації в Польщі протягом останніх років. Представлено фактичну кількість кооперативів, функціонуючих в різних сферах польської економіки, виявлено динамічні зміни та їх причини. З'ясовано основні тенденції, проблеми та виклики розвитку кооперації в сільському господарстві.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки кооперація реалізує багато функцій і завдань, які достатньо складно забезпечити діяльністю інших суб'єктів господарювання чи організаційними формами. Особливе значення її проявляється стосовно села, соціальної сфери та ринку праці. Крім того, кооперація в багатьох країнах Європи успішно функціонує і конкурує на ринку з іншими комерційними суб'єктами в багатьох секторах економіки, зокрема в банківій, будівництві, туризмі, торгівлі [2].

Значення кооперативів в соціально-економічному розвитку проявляється на всіх рівнях (місцевому, регіональному, національному та міжнародному) насамперед в зв'язку з тим, що цей вид бізнесу, як правило, краще від інших видів бізнесу поєднує в собі економічні критерії з соціальною відповідальністю. Це впливає з самої природи кооперативів як суб'єкта, що реалізує економічні, соціальні і культурні цілі своїх членів шляхом спільного володіння і демократичного управління підприємством. Кооперативна форма діяльності має цілий ряд переваг, які в конкретній ситуації чи певні періоди можуть стати особливо корисними як для держави в цілому, так і для окремих громадян. Проте це не означає, що в нинішній час розвиток кооперації у Польщі, як і в більшості інших постсоціалістичних країнах вільний від проблем. Кооперативний рух в Польщі має свої добрі традиції і особливості. Починаючи з 1861 року кооперативи в Польщі мали суттєвий вплив на будівництво економіки, а також відігравали важливу патріотичну функцію. В 1920 році після відновлення незалежності кооперативний рух набув особливого розмаху на сільських територіях, адже 73 % населення країни займалося саме сільським господарством. Перед II світовою війною понад 20 % поляків належало до певного кооперативу [7]. Проте в останні роки тут відбуваються значні структурні зміни. Їх ідентифікація може служити порадиником чи упередженням для правильного управління розвитком кооперації в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про кооперацію останнім часом говориться і пишеться багато, достатньо приймається рішень на різних рівнях. Особливо доцільно відмітити вклад провідних вчених економістів-кооператорів В.Зіновчука та М. Маліка. В багатьох їхніх працях, як і в працях відомих вчених Ф. Горбоноса, Ю. Губені, Ю. Лупенка, Г. Черевка та інших, розглядається зарубіжний досвід становлення та розвитку кооперації. Однак, на наш погляд, доцільним є з'ясування актуального стану розвитку кооперації в світі, зокрема країнах-сусідах України, що обумовлено післякризовою (2008 р.) лихоманкою, та посилення глобалізаційних й концентраційних процесів.

Мета та методика дослідження. Метою публікації є ідентифікація основних структурних і динамічних тенденцій, що відбуваються в кооперативному русі в Польщі.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до польського законодавства [8], кооператив є юридичною особою, добровільним об'єднанням необмеженої чисельності осіб, з перемінним складом і змінною пайовою участю, який здійснює загальну економічну діяльність в інтересах своїх членів. Кооператив може проводити класичну господарську діяльність (економічно вигідну), а також соціальну, освітню та культурну діяльність для своїх членів та їх оточення.

Кооперативи мають широку сферу діяльності в Польщі. Вони поширені в сільському господарстві, в сферах фінансів, гуртової та роздрібної торгівлі, охорони здоров'я тощо. Проте в останні роки вони значно розширили поле своєї діяльності на сферу інформаційних і комунікаційних технологій, туризм та культуру [5, с. 276]. В даний час в Польщі виділяють 15 кооперативних сфер. В таблиці 1 представлено кількісні зміни кооперативів в виділених сферах після 1988 року, тобто в період трансформації від адміністративної економіки до вільноринкової.

В цілому в Польщі в 2016 році, відповідно до даних Головного управління статистики (GUS) [6], в Польщі нараховувалося близько 9,5 тис.кооперативів, з них фактично діючих – 8520 одиниць. Зі звіту про кооперацію в Польщі випливає, що в 2008 році в Польщі функціонувало майже 9 тис. кооперативів, які об'єднували близько 8 млн членів і в яких було зайнято близько 300 тис. осіб. Особливо слід зауважити, що суттєво скоротилася чисельність членів кооперативів в сфері сільської кооперації (за винятком членів виробничих груп), кооперативах виробничих, праці та торгівлі, проте суттєво збільшилась кількість членів соціальних кооперативів та в кооперативах, пов'язаних зі сферою послуг.

Таблиця 1

Динаміка кількості кооперативів в Польщі в соціально-економічних сферах (1988–2016 рр)

Сфери кооперації	1988 р.	1995 р.	2001 р.	2008 р.	2016 р. (діючі)	2016 р. до 1988 р., %
Кооперативи споживачів «Społem»	397	511	427	356	310	78,1
Житлові кооперативи	3128	5303	3948	3390	3722	119,0
Кооперативи праці (послуги і будівництво)	2340	3280	2092	758	567	24,2
Кооперативи інвалідів та незрячих	454	514	436	258	167	36,8
Кооперативи ремісників	562	547	390	187	133	23,7
Кооперативи «Serelia» (народний і артистичний промисел)	121	127	62	16	6	5,0
Соціальні кооперативи	-	-	-	115	1054	-
Кооперативи Селянської Самопомочі (постачання і збуту)	1912	2402	1992	1345	115	6,0
Молочні кооперативи	323	469	335	169	137	42,4
Садово-бджолярські кооперативи	140	285	188	90	52	37,4
Сільськогосподарські виробничі кооперативи	2089	2218	1598	806	682	32,6
Кооперативи сільськогосподарських кіл (Kółek Rolniczych)	2006	1899	1427	652	489	23,9
Кооперативні банки	1663	1734	880	593	563	33,8
Кооперативні ощадно-кредитні каси (SKOK)	-	-	113	72	55	-
Інші кооперативи (в т.ч. виробничі групи)	101	203	85	105	468	4,0 р. б.
Всього кооперативів	15326	19494	13973	8912	8520	55,6

Джерело: опрацьовано на основі [2, 6].

Найбільшу кооперативну групу складають житлові кооперативи, діяльність яких направлена на задоволення житлових потреб своїх членів. Їх кількість постійно зростає, що є свідченням динамічного розвитку житлового будівництва в Польщі. Незважаючи на значну різноманітність сфери діяльності кооперативів праці (виробництво продуктів споживання, одягу, взуття, металевих виробів, надання ремонтно-будівельних послуг) їх кількість постійно скорочується, а частка в ринку стає мізерною.

Треба відзначити, що значне зменшення кількості кооперативів відбувалося до 2011 року, що було викликано банкрутством і ліквідацією багатьох кооперативів, передусім на початку суспільної трансформації. Проте значна частка кооперативів припинила свою діяльність внаслідок поглинання чи об'єднання з іншими суб'єктами господарювання. Це передусім стосується банківської сфери. В деяких кооперативних сферах відмічається особливий кількісний спад. Насамперед відзначимо кооперативи праці та сільськогосподарських кіл (4,1 рази менше), кооперативи народних і артистичних промислів (25 разів менше), селянської самопомочі (16,7 разів менше) сільськогосподарські виробничі кооперативи (3,1 рази менше).

Проте в останні роки з'явилися нові види кооперативів, зокрема соціальні кооперативи, лікарські та медсестринські кооперативи, виробничі і маркетингові сільськогосподарські групи. Причому їх кількість в останні роки динамічно зростала, що є свідченням достатньої привабливості кооперації в окремих соціально-економічних сферах. Все це наводить на думку, що існують такі сфери діяльності, де кооперативна форма організації праці не здатна забезпечувати конкурентоспроможність в порівнянні з іншими організаціями, натомість достатньо впевнено кооперативи почувають себе в інших сферах. Саме тут, на наш погляд, проявляються ключові переваги кооперації, серед яких особливо підкреслимо здатність кооперативів до розумного поєднання економічних і соціальних цілей, представлення соціальних послуг як відповідь на виникаючі потреби (соціальні кооперативи, кооперативи в сфері охорони здоров'я), більший консерватизм діяльності [3], відповідно меншу схильність до ризику та гарантію довгострокового існування на ринку.

Особливого розвитку в Польщі в останні роки набули соціальні кооперативи, які є «суттєвим компонентом економіки, виконують не тільки важливу економічну роль, але й багато соціальних функцій шляхом створення стабільних і безпечних робочих місць та інтегрованого соціально-культурного середовища, яке розвивається навколо кооперативу» [1, с. 90]. Перші такі кооперативи появились у

2005 році. Їх основним завданням є активізація осіб безробітних, неповносправних осіб, які знаходяться в умовах небезпеки соціальної ізоляції, тобто тих, які мають обмежені можливості знайти роботу на ринку. Тільки за останні вісім років їх кількість зросла вдесятеро. Проте тільки 1/3 зареєстрованих соціальних кооперативів є активними, що свідчить, насамперед, про недосконалість правових умов їх функціонування і вимагає відповідних змін [3].

Достатньо відмінними є тенденції в розвитку кооперативів, пов'язаних зі сферою сільськогосподарського виробництва та ринку продовольства. Так, кількість садівничо-бджолярських кооперативів, які здійснюють закупівлю овочів, фруктів, садженців плодкових і декоративних дерев та кущів через закупівельні пункти, а також займаються їх продажем в овочево-фруктових магазинах та магазинах квітів, поступово скорочується, а їхні функції переходять до інших суб'єктів ринку. Відбулося значне зменшення і сільськогосподарських виробничих кооперативів, які об'єднують сільськогосподарських виробників (радше фермерів, хоча такий термін практично не вживається), особливо після 1995 року. Те ж саме стосується і сільськогосподарських виробничих гуртків (кіл), що пов'язано з трансформацією сільського господарства. Натомість утворилися нові кооперативні об'єднання – виробничі групи, кількість яких постійно зростає. Головним їх завданням є покращення результативності господарювання та зростання доходів їх членів, головним чином завдяки пристосуванню виробництва і збуту до вимог ринку.

Зменшення вдвічі кількості молочних кооперативів обумовлено необхідністю дотримання вимог ринкової економіки і вимог ЄС щодо молочних продуктів (включаючи їх закупівлю, переробку і продаж), хоча в останні роки з метою забезпечення конкурентоспроможності на ринках Європейського союзу вони проводять достатньо потужну інвестиційну діяльність, зокрема в частині придбання нових машин, обладнання і технологічних ліній.

Нині основними викликами для різних типів сільськогосподарських кооперативів можна вважати:

- зміцнення потенціалу і конкурентоспроможності кооперативів;

- інтенсифікацію інноваційно-інвестиційної діяльності;

- більш тісну інтеграцію в ланцюгах агробізнесу.

Оцінка розвитку кооперації в регіональному розрізі показує тісний зв'язок з економічним потенціалом регіону. Більша кількість кооперативів та їх частка в ринку характерна для високорозвинутих воєводств (Мазовецьке, Дольношльонське) і навпаки (Східна Польща). Проте навряд

чи можна говорити, що кооперативи є локомотивом польської економіки. Статистичні дані свідчать про те, що в кооперативному секторі країни зайнято лише 1,5 % всіх працюючих (в 2016 році чисельність членів кооперативів складала близько 300 тис. осіб проти 2,2 млн осіб у 1988 році), вартість основних фондів складає лише 2,9 %, на кооперативи приходить лише близько 1,5 % валової продукції та 0,8% валового внутрішнього продукту країни (9,5 % у 1989 році). Практично від 2000 року показники частки кооперативів в національній економіці Польщі зменшилися вдвічі. Це є свідченням погіршення потенціалу кооперації, відповідно її конкурентоспроможності порівняно з іншими формами господарювання.

Висновки. Наведені дані свідчать, що кооперативний сектор після 1988 року знаходився в досить скрутній, навіть кризовій, ситуації, багато кооперативів були ліквідовані чи поглинуті іншими господарюючими суб'єктами або злилися з ними. За останні роки можна відзначити кількісне зростання лише житлових та соціальних кооперативів, натомість інші види кооперативів мають виразну тенденцію до кількісного скорочення. Особливі виклики в умовах глобалізації економіки та концентрації ресурсів стоять перед кооперативами, що функціонують в сільському господарстві.

Список використаних джерел

1. Липчук В. В. Соціальна кооперація: суть, значення, досвід / В. В. Липчук, Н. В. Липчук // Економіка України. – 2013. – № 6 (619). – С. 89–96.
2. Działające zrzeszenia spółdzielcze w Polsce [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ruchspoldzielcow.pl/baza-wiedzy/spoldzielczosc-w-liczbach>
3. Kata R. Spółdzielczość w Polsce na tle innych krajów Unii Europejskiej – stan i współczesne wyzwania [Електронний ресурс] / R. Kata. – Режим доступу: <http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element...26b03f0e-5fa7-445d-9684-d811ebb56104>.
4. Kawa M. Spółdzielczość w realizacji spójności społeczno-ekonomicznej / M. Kawa // Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy. – 2012. – № 26. – P. 308–317.
5. Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej. Офіційний сайт Головного управління статистики Польщі (GUS) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.stat.gov.pl.
6. Spółdzielnie w Polsce w okresie transformacji ustrojowej [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ergoeduka.cz/images/Mezinarodni_konferencje/prezentacje/02.

Кооперативні читання: 2017 рік

Житомирський національний
агроекологічний університет

7. Ustawa. Prawo spółdzielcze z dnia 16 września 1982 r. (Dz.U. 1982 Nr 30 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl>.